

Лидија Баста: ПОЛИТИКА У ГРАНИЦАМА ПРАВА. Студија о англосаксонском конституционализму. — Београд, Истраживачко-издавачки центар ССО Србије и Институт за упоредно право, 1984. Стр. 171.

Лидија Баста, научни сарадник Института за упоредно право, објавила је своју докторску дисертацију чији предмет је конституционализам у Великој Британији. Овакво одређење аутора заслужује више-струку пажњу правника — млади истраживачи показују мало или недовољно интересовање за питања из области уставног права и уставности, а такође се веома мало интересују за питања ван континенталног европског система. Специфичности англосаксонског права захтевају додатни мисаони напор у циљу превладавања оног типа мишљења које је карактеристично за континенталне правнике, а то је извођење од општег ка посебном, путем дедукције, из опште правне норме ка примени на конкретан случај. Англосаксонско право засновано на преседанима, ствара се у општавању од појединачног случаја ка општим правним начелима. Компарација ових различитих методолошких приступа и уставноправних принципа са југословенским правом може бити корисна не само из теоријскоправних и формалноправних разлога, већ из потребе да се уоче недостаци нормативистичког приступа уставним решењима и да се проблеми сагледавају са ширег аспекта односа уставности и законитости. Већ сам наслов студије указује на основни критеријум модерног друштва — постојање политике као *res publicae* у којој учествују сви, уз гарантацију основних права и слобода. Та отвореност није у колизији са конзервативним тенденцијама и традиционалистичким карактером англосаксонског права; аутор ће ту чињеницу нагласити више пута, не као општу констатацију, већ као аргуменат брижљиво разрађене анализе британске теорије и праксе. Лидија Баста је показала да је у току три стотине година развоја, енглески политички систем претрпео битне промене — од парламентарног представничког система ка јачању представничке владе, захваљујући општим и гилким нормама позитивног права. Међутим, ове промене нису реметиле суштинске принципне грађанског друштва: економски либерализам, личне и политичке слободе грађанина. Још једна специфичност, коју је аутор посебно нагласио, састоји се у очувању институционално-правне форме и у случајевима када се мења значајан део политичког система, његова улога и смисао деловања у друштву. Ова специфичност изражена је у подели органа власти на законодавне, управне и судске, а посебно у процесу промене њихове надлежности (њено проширивање или сужавање) или структуре органа власти. Промене односа између извршних органа власти и законодавног тела које имају карактер промене односа политичких снага или промене равнотеже у односу између појединих органа власти у неким земљама извршене су револуцијама, а у англосаксонском систему постепеним и промишљеним правним реформама. За овакве промене може се закључити да су остварене на нивоу усаглашавања принципа *common law* и *common sense*. Наведене одлике англосаксонског поимања конституционализма и јавног политичког деловања свакако су биле подстицај за истраживача који живи у другачијем правном и политичком систему: „Усмерен на теоријске проблеме институционализације политичке власти путем права, англосаксонски конституционализам, из угла особеног правно-политичког искуства, остварује целовит увид у сва темељна питања државе, права и политике. Правнику школованом на традицијама континенталног европског правног система може се у први мах учинити непремостивом препрека саздана од суштински различитог правничког духа — начина размишљања

и редоследа по значају. Навикнут на дедуктивно закључивање, он ће остати затечен преовлађујуће индуктивним мисаоним токовима од појединачног ка општем. Ипак, управо у тој чињеници и лежи додатан 'истраживачки изазов': вреди покушати да се такве ограничавајуће околности (бар делимично) учине својеврсном предношћу. Анализа онога ко је 'ван система' у прилици је да пронађе и проникне у један углао гледања на ствари који ће за неког, у систему' заузме остати недокучен, а то у исти мах подразумева могућности промишљања самих претпоставки теорије и институција англосаксонског конституционализма" (стр. 2—3), истиче Лидија Баста.

Методолошки приступи за који се определио аутор нужно је морао бити интердисциплинаран, обухватајући уставнотеоријски, уставноезеgetички и политиколошки метод. При томе су прва два метода основна и преовлађујућа, у раду, док је трећи примењен као помоћни, како по заступљености тако и суштински (категоријални апарат и ниво теоријске анализе). У англосаксонској уставноправној теорији и пракси упоредо се дошло до питања како разграничити сувереност законодавне и судске власти у односу на моћ појединца и спречити апсолутизам монарха. Из овог питања непосредно следи питање централизације и децентрализације, односно регулисања односа државних органа на начин који ће обезбедити легитимитет и правну сигурност не само система већ и гарантовати правну сигурност појединцу. Узрок и покретач реформи англосаксонског права постоји у темељној идеји о интегритету личности и гаранцији права својине. Филозофске поставке о правима човека и грађанина битно су утицале на неприхватање теорије природног права и заснивање модерне уставнополитичке свести која полази од три битне вредности: развоја економије (и заштите приватне својине), рационалне политичке организације друштва и развоја науке као претпоставки општег развоја друштва. Решење односа између појединих органа власти нађено је почетком XVII века: „Изаз је нађен у томе да судије у свако доба могу рећи шта је устав, али да Парламент може у свако доба мењати тај исти устав" (стр. 19). Питање које је највише заокупљало правнике XVII века али није изгубило ништа од своје актуелности изражено је кроз захтев за сталном и стабилном контролом извршне власти: „Без сумње, овакав захтев може се оценити као политички пресудан моменат у историји настанка енглеског парламентаризма, с обзиром на то да је реч о отворено испољеној тежњи ка политичкој контроли егзекутиве" (стр. 21). Основна идеја која прожима англосаксонски конституционализам, Лидија Баста сажето дефинише на следећи начин: „Реч је о потврђеној самосвојности и виталности енглеске политичке традиције — да се друштвени потреси и промене готово безболно и неосетно укљупају у нови дух времена, захваљујући најчешће успелом изналажењу компромисних историјских формула за суштински измењену друштвеноекономску стварност" (стр. 25). У студији Политика у границама права примењен је егзеgetички метод анализе основних правних докумената који су конститутивни за слободу и права човека; теоријске расправе енглеских правника и филозофа такође су предмет њене анализе. Оно што треба истаћи као допринос енглеског конституционализма очувању принципа легалитета и правне сигурности је константно праћење и старање о приоритету обавеза над овлашћењима државних органа, посебно у оквиру надлежности законодавног тела. Тај принцип изражен је на следећи начин: „Акт о сазивању Парламента предвиђа да се представничко тело мора састати бар једном у три године, да се његово заседање не може одложити, нити се оно може распустити у року од четрдесет дана, уколико се само није сагласило са таквом одлуком" (стр. 28). Да би се обезбедило спровођење овог принципа, изграђивана је превласт законодавног тела, са примесом јединства власти.

Све аспекте енглеског конституционализма не можемо обухватити у сумарном приказивању студије Лидије Басте; но треба нагласити једно — конституционални систем заснован на принципу поделе власти

декларативно израженом у основним документима тог система, са циљем дефинитивног и ефикасног ограничавања апсолутне власти монарха, у току другог периода развоја од три века еволуирао је ка неким примесима јединства власти. Потребне правне и друштвене рационалности, као и контроле рада извршних органа власти остварене су захваљујући и мешовитом (двојаком) карактеру конституционалних докумената; у једном делу, ти документи имали су карактер правног акта који подлеже редовној парламентарној процедури измена, док у другом делу представља декларацију политичких принципа, која подлеже променама зависно од односа политичких снага. Пример таквог акта је Споразум народа. Полазећи од заштите основних вредности ка правним начелима, енглески конституционализам се мењао и у правцу функционалног повезивања законодавних и извршних органа онда, када су правна теорија и законодавци сматрали да такво повезивање обезбеђује неометано и редовно функционисање правног система. Успешност ових интервенција може се процењивати и са становишта политичко-правних проблема са којима се суочавају савремене државе — почев од питања интегрисања политичког плурализма у постојећи правни систем, до односа законитости и ефикасности у функционисању органа власти. Једно од темелних начела парламентарне демократије заснивало се на приоритету легалитета у односу на ефикасност. Криза савременог парламентаризма једним делом је и последица немогућности усклађивања решавања све сложенијих потреба савременог друштва са релативно спором и сложеном парламентарном процедуром, што доводи до смањења правне сигурности, како на општедруштвеном плану, тако и у односу на појединца. Лидија Баста разматра питања која су релевантна и са становишта модерног енглеског конституционализма, пре свега оним њиховим представницима који заступају два битна становишта — о парламентарној влади (Харолд Ласки) и њему супротног — о подељеном и уравнотеженом вршењу власти (Карл Фридрих, Карл Левенштајн, М. Вајл). Аутори који заступају тезу о уравнотеженој власти дају сложеније и примереније тумачење, што Лидија Баста посебно наглашава: „Сматрајући однос између уставног и политичког система трајно и нераскидљиво успостављеним, они упозоравају на то да парламентаризам ваља видети само као суптилнији облик теже и противтеже у условима делимичне органске, функционалне и персоналне раздвојености уставних власти“ (стр. 136).

Студија Лидије Басте није само прилог бољем упознавању историје и теорије англосаксонске уставности. Овај рад указује на заједничке проблеме са којима се суочавају тако различита друштва као што су британско и југословенско, при чему постоји могућност коришћења оних решења која допринесе разрешавању тешкоћа у функционисању правног система. Стога завршна разматрања аутора треба схватити као упозорење свим правницима, посебно онима у чијој надлежности су стварање и заштита уставног права: „Теорија англосаксонског конституционализма је у основи антипозитивистички заснована и усмерена. Она уверљиво доказује испразност разговора о уставности и законитости искључиво на плану позитивноправног нормативитета. За велики део савремене југословенске теорије уставности и законитости то је значајна поука и озбиљно упозорење. Питања уставности и законитости морају се и у југословенском самоуправном друштву постављати само као део (вид) проблема конституционализма у социјалистичком друштву, који политичку власт и позитивно право неће посматрати као по — себи — дате ауторитете, већ ће у односу према њима неговати сазнајнокритички, вредносни приступ“ (стр. 158).

Дубравка Стајић